

БИБЛИОТЕКА
Вх № 2642
Получено на XII 29

~~VIII - 9 - 27~~
II 1136

С. С. Бобчевъ.

Св. Кирилъ и Методий и най-ранниятъ старобългарски номоканонъ.*)

I.

Има едно мнѣние, че много се е писало за първитѣ славянски просвѣтители, равноапостолнитѣ братя св. Кирилъ и Методий. Литературата била, казватъ, вече изчерпателна, та нѣмало какво повече да се разпрavia за тѣхъ. Къмъ каквата точка отъ живота и дѣятелността на солунскитѣ братя и да се посегнело, имало доста писано, та „стигало вече“!

Едно заблуждение! Едно заблуждение, което трѣбва да се извади отъ главата на нашитѣ историци, филолози и историко-правници. Наистина, много е писано, голѣма литература има за живота и дѣятелността на Кирила и Методий. Тази литература у насъ отчасти е позната. Въ послѣдно врѣме отъ нея е изтъкнато и нѣщо въ хубавия трудъ на проф. Тодоровъ-Баланъ „Кирилъ и Методий“, (Унив. библ., редица помагала, бр. 1, 1921 г.). Обаче, я хвърлете единъ погледъ върху списъка на трудоветѣ за Кирила и Методия и вижте, какво нѣщо въ тази литература се пада на българския ученъ изслѣдователъ.¹⁾ Та и наистина ли руската

*) Рѣчь, четена отъ г. г. Губиделниковъ на търж. събрание на Слав. Д. во на 11/24 май 1922 г., самъ авторътъ бидейки тогава арестуванъ.

¹⁾ Наистина, грамадна е литературата за св. Кирилъ и Методий. Тя наброява до 400 — 500 съчинения и издания въобще славянски, нѣмски, руски и др. „Библиографическій Указатель книгъ и статей о К. и М.“ (въ „Библиографъ“, издание на Н. М. Лисовски, 1885 г.) заключаваше около 300 издания, безъ да бѣше достатъчно пълень. Други „Библиограф. Указатель литературы о Св. Кир. и Мет.“ печата И. Маклаковъ, М. 1885. — М. Попруженко обнародва „Матерьяли для библиограф. по К. М. вопросу“ въ Ж. М. Н. П., май 1902. Ние ще поменемъ тукъ, споредъ насъ, най-важнитѣ, освѣнъ тѣзи, които по-послѣ сж посочени подъ черта: В. А. Билбасовъ, К. и М. по документальнымъ даннымъ. 1868; А. Д. Вороновъ. Главнѣйшіе источники для исторіи К. и М. К. 1871; Отець И. Мартиновъ (катол.) St Methode, apôtre des Slaves, et les lettres des souverains pontifes, conservés au Brillisch Museum. 1880; Проф. Вороновъ въ „Научное движение по вопросу о К. и М.“ (Труды Киевск. Дух. Акад. 1881—II) дава анализъ на папскитѣ послания печ. отъ о Мартиновъ; Бодянский, О происхожденіи слав. письменъ 1885; Гильфердингъ, Успеніе св. К. (1858). Предисловіе къ переводу Евангелія (1858). Греческія службы св. К. и М. и др.; А. В. Горскій, о К. и М. 1843; Григоровичъ, Указанія о славянск. апостолахъ (1847); Дювернуа.

и югославянска, чешка и полска, нѣмска и французска книжнини сж толкозъ вече изчерпали всички точки по живота и дѣятелността на светитѣ брата? Не се ли продължаватъ още разногласията и препирнитѣ: 1) за произхода на народността на солунскитѣ брата; 2) не е ли истина, че и до сега не могатъ да се разбератъ върху авторството на 3-тѣ житиета за Кирила и Методия, каквито сж латинската или италианската легенда и дветѣ голѣми Моравско-панонски житиета, едното на Кирила, другото на Методия? Не е ли истина, че около въпроса за славянското азбуке, — за глаголицата, за кирилицата, — още сжществуватъ непълно опрѣдѣлени понятия? Не е ли истина, че такъвъ въпросъ, какъвто е тоя за отношенията между Кирила и Методия отъ една страна и папитѣ отъ друга, Византия отъ трета, остава все висящъ, недостатъчно уясненъ? А не струва ли да се подири и по-основно да се разгледа въпросътъ: били ли сж двамата брата въ България въ врѣме на покръстването на прѣславския дворъ, или по-късно — въпросъ, отъ който българскиятъ историкъ, именно българскиятъ, трѣбва да си направи point d'honneur и да го разрѣши въ какъвто ще смисълъ, само нека това да бѣде обективно, безпристрастно и научно критически? А какви сж богослужебнитѣ и други книги, които сж „предложили“ двамата славянски аюстоли и оставили слѣдъ смъртта си? Какви книги най-напрѣдъ сж се появили въ България, кога и кой ги е донесълъ? Прѣди покръстването на Бориса дали не е имало вече нѣкой такива прѣведени църковчи книги, каквито, бидейки готови, сж били занесени отъ двамата брата въ Моравия, както може да се прѣдполага отъ насочванията, направени отъ Черноризецъ Храбръ, живѣлъ въ Борисово врѣме и съврѣменикъ на Кирила и Методия? Ако славянскитѣ

о годѣ изобретениѣ слав. письмень (1862). *Н. А. Лавровъ*. К. и М. какъ правосл. проповѣдники у зап. славянь (1862); *И. Мартиновъ*. К. М.-скій сборникъ (1865); *Проф. Успенскій* О проповѣди К. и М. въ Моравіи (1877); *Ис. Платоновъ*. Жизнь Кир. и Мет.; *М. Погодинъ*. Кир. Мет. сборникъ (1865); *Шафарикъ*. Разцвѣтъ слав. письменности (1847); О глаголицѣ (1855); О происхожденіи глаголитизма (1860); *Методіевскій* сборникъ (Варш. 1885); *И. Малышевскій*. Св. К. и М. (К. 1885); *Лавровскій* Итал. легенда (ЖМНП. 1883. № № 7. 8); *Бараць*. К. М. въпросы (Труды Кіев. Д. Ак. 1889. № 3 и 1891. № № 6 и 8); *Попруженко*. К. М. вопросы (Лѣтоп. ист. ф. общ. при Н. У.-тѣ. СПб. 2. Од. 1890); *И. Ягичъ*. Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности К. Философа (Сборникъ О. русскаго языка и слов. Акад. наукъ т. LIV СПб. 1893); *А. Петровъ*. Чествованіе свв. К. и М. въ древнерусской церкви (Христ. чтеніе 1893. № 3); *В. И. Ламанскій*. Славянское житіе св. К., какъ религіозно эпическое произведеніе и какъ истор. источникъ (ЖМНП. 1903 — 1904); *D-r Racki*. Vieki djelovanje sv. Cyrila i Methoda. Загребъ, 1859; *Loais Leger*, Cyrille et Methode. Paris. 1868; *В. И. Ягичъ*. Въпросъ о К. и М. въ славянской филологіи. СПб. 1885; *L. K. Goetz*. Geschichte der Slavenapostel Konstantinusi (Kyrillus) und Methodius Gota. 1897; *K. Patkanski*. Konstantinus i Methodius. Краковъ, 1905; *D. S. Pasternek*. Dejiny slovanskych apostolu Cyrila a Methoda, s rasborem a utiskem hlavnich prameni. Praha. 1902; *A. Brückner*, Die Wahrheit über die Slavenapostel. Tübingen. 1913.

апостоли съ появяването си въ Моравия сж почнали да проповѣдватъ по славянски словото Божие и сж въвели славянска литургия, може ли да се твърди, че това сж направили тѣ веднага? Та още колко подобни важни въпроси сж неразрѣшени никакъ, или сж разрѣшени съ недостатъчна пълнота и яснотъ.

Прочее, много още има да се издирва за Кирила и Методия, за тѣхната дѣйностъ и за тѣхната епоха. Това трѣбва да се схване отъ всички български исторически изследователи.

II.

Единъ отъ почти незасегнатитѣ и останали въ голѣма тъмнина е въпросътъ за авторството на прѣвода на „Номоканона“ и за оригиналната българска компилация „Законъ судный людѣмъ“. Този въпросъ не трѣбва да заглѣхва и добрѣ е да се извика вниманието на компетентни у насъ лица, които да го подематъ съ всички сериозностъ и да го разяснятъ, ако не могатъ да го разрѣшатъ окончателно. Славянскитѣ учени, които сж посѣгали къмъ изучаването на тази тема, все сж натяквали на българската наука, че тя стои повече или по-малко хладнокръвна и не внася по-голѣма загриженостъ въ издирвания за нейното разрѣшение¹⁾.

Стара България се покръсти официално, както се казва, при Бориса (864). Това кръщение дойде отъ Византия, т. е. отъ източно-православната църква. Защо прие християнството Борисъ и защо той по-сетнѣ много скоро се обръща къмъ Римъ да иска оттамъ припознаването на български свещеночначалникъ и изпращането на писани закони — църковни и граждански?

Борисъ не бѣше нито дълбокъ познавачъ на догматическитѣ тънкости, които въ това врѣме дѣлѣха и различаваха западната римска и източната цариградска църкви, нито ще е искалъ да разбере, въ началото поне, кои могатъ да сж подбудитѣ на Римъ и Цариградъ, които се надпрѣварваха да зематъ надмощие въ влиянието си надъ България. Прѣдъ него най-напрѣдъ бѣше се изправилъ единъ въпросъ: християнство или езичество, съ други думи, да приеме ли учението на евангелието, или да продѣлжаза прѣданията и бо-

¹⁾ Може да се каже, че ЗСЛ. бѣше откритъ отъ баронъ *Розен-нампфъ* въ неговитѣ издирвания „Обозрѣніе Кормчей книги въ историческимъ видѣ“ Москва. 1829. Въпросътъ се подье отъ Хубе, проф. Павловъ, Ф. Ф. *Зигель*, В. Богишичъ и въ по-късно врѣме отъ проф. Флорински, у насъ отъ проф. г. Данаиловъ и отъ г. г. Орошановъ и г. г. Губидѣльниковъ. Натякването, за което е дума тука, се прави на българската наука отъ страна на Флорински, че не се залавя по-сериозно да издири и проучи този бѣлежитъ български паметникъ и да внесе въ изучаването му уяснение на многото спорни въпроси, които сж вече поставени на дневенъ редъ. Трудътъ на проф. Флоринский „Древнѣйшій паметникъ болгарскаго права“ е печатанъ в. „Сборника статей по исторіи права“ въ честь на М. Ф. Владимирски Будановъ, Киевъ 1940.

готворението на върховния всевластникъ на Българския Олимпъ — Перуна. До толкова той бѣше проникнатъ отъ нуждата, България да направи въ вѣрско отношение една стѣпка напредъ. Българската държава въ негово време бѣше добила широки прѣдѣли: на западъ България бѣше се растлала до Охридъ, Бератъ (Албания), Щипъ и до отвѣдъ Ибъръ. Цѣла Сърбия съ България влазѣше въ територияния съставъ на Борисовото Царство. Голѣмъ брой отъ неговитѣ поданици отдавна бѣха християни. Той не можеше, та и не желаше да ги прѣследва. Сигурно отъ тѣхъ не единъ сж влияли върху настроението на Бориса. Друго. Франки, та и моравци, бѣха вече приели християнството, а по това време тѣ бѣха станали вече и негови съсѣди. Борисъ даже бѣше близъкъ съ Людовикъ Нѣмски, поне въ извѣстни договорни отношения. И Людовикъ го подканя да приеме християнството. Нима можеше Борисъ, единъ български владѣтель съ широкъ кръгзор, да не вижда политическата необходимостъ отъ християнството? И той го възприе, като съ това даде да се разбере, че въ неговитѣ копнеже бѣше и тоя: България да играе приличната ѝ роля на християнския изтокъ. Тази роля не можеше да играе езическитѣ хакани¹⁾. Борисъ бѣ кръстенъ съ своитѣ велможи въ Цариградъ или въ околноститѣ отъ патриарха Фотия и прие името на тогавашния императоръ Михаилъ. А като се завърна въ България, той настоя да бжде покръстено цѣлото болярство и населението въ неговата държава. Слѣдъ това той поиска отъ Византия вѣрски и граждански закони, чака да му се пратятъ свещенослужители и проповѣдници, които да укрѣпятъ вѣрата и да създадатъ една българска народна иерархия и църква. И понеже не дочака това, не се удовлетвори отъ Византия така скоро, както искаше, той се обръща къмъ Римъ. Въ Римъ глава на католическата църква въ това време бѣше бѣлжигитиятъ дипломатъ и талантливиятъ прѣдвидливецъ папа Николай I. Отъ него Борисъ поиска: проповѣдници, писани свѣтски и вѣрски закони и питаше: „Не може ли намъ да бжде поставенъ патриархъ“? Радостта на Николая I бѣше твърдѣ голѣма, когато посрѣщна българскитѣ пратеници. И той се помъчи да направи възможното, за да удовлетвори исканията на Бориса. Той му изпрати писани закони, — църковни правила и свѣтски закони, — той му изпрати и онѣзи 106 Responsa, толкозъ важенъ паметникъ за

¹⁾ Въпросътъ за подбудителнитѣ причини и съображения на кн Бориса да приеме християнството сж звнимавали много изслѣдователи на българската стара история. Доста добръ е разработенъ той, между друго, у проф. Голубински (Краткій очеркъ исторіи правосл. църквей, стр. 22 — 26); Гильфердингъ. Письма отъ исторіи болгаръ. I. 58 и слѣд.; — М. Соколовъ. Изъ древней исторіи болгаръ. Стр. 62, стр. 144 и слѣд.; Иречекъ, Истор. болгар. Од. изд. 1878. Главата за покръстването и епохата на Бориса. Сравни моята статия: Царь Борисовата епоха отъ държавно-правно гледище. Юрид. прѣгледъ, 1907 г. кн V.

старото българско право.¹⁾ Въ тѣзи Responsa папата отговаряше на питанята по разни належащи вѣрски, национални държавни и междудържавни въпроси, които интересуваха Бориса и неговото отечество. Това беше около 2 години слѣдъ покрѣстването на Бориса. Но между Бориса и папата, все около въпроса за българската иерархия, настагна недоразумѣния, които се свършиха съ оттеглянето изъ България на папскитѣ пратеници, съ отнасянето назадъ на писанатѣ закони и съ необходимостта пакъ Борисъ да се обърне къмъ Византия, за да иска свещеноначалникъ и писани закони. Въ Цариградъ, въ това врѣме, начело на Източната православна църква стоеше патриархъ Фотий — по талантъ и по дипломатия достоенъ съперникъ на Николая I. Патриархъ Фотий бѣше въ близки отношения съ апостолитѣ на православието и на славянската книга и литургия въ Моравия и Панония. Той бѣше прякъ учителъ на Константина, отсетнѣ Кирилъ, върху когото бѣше обърналъ вниманието и на Византийския Императорския дворъ, като го прѣпоръчваше за високоученъ, талантливъ и надеженъ църковенъ подвижникъ. Ако той — патриархъ Фотий — прѣди Борисъ да се отнесе къмъ Римъ, бѣше написалъ извѣстното послание до българския владѣтель, въ което му даваше обширни наставления, необходими за мждрото управление на единъ християнски князь, може ли да бжде съмнѣние, че той, особено заинтересованъ въ сближаването на новата българска черкова съ цариградската, не е помислилъ да снабди Бориса и въобще България съ писани закони и канони? Впрочемъ, за тази заинтересованостъ на Цариградъ къмъ българскитѣ нужди ние имаме данни, отъ които може да се заключава слѣдующето: Прѣди Борисъ да се обърне къмъ папа Николая (866), отъ Цариградъ бѣха пратени за нуждитѣ оа българската църква нѣколко книги, въ които: а) богослужебни; б) канонически сборки; в) и вѣроятно така наречениятъ „Номоканонъ!“

Ние оставяме на страна подробноститѣ върху това, какви сж били тѣзи канонически сборки или номоканона — който съдържа и конони, нито ще издирваме, дали пратенитѣ книги сж били прѣведени на български, или тѣхнитѣ носители гърци или българи сж ги тълкували, прѣвеждали и обяснявали прѣдъ когото трѣбва.²⁾ Ние искаме по-особно да се спремъ и да

¹⁾ Responsa Papae Nikolai I ad Consulta Bulgarorum 866 година. Тѣзи Responsa, най-послѣ напечата съ българския имъ прѣводъ Д. Дечевъ въ едно прѣвъзходно стѣкмено издание: Университетска Библиотека. № 16. Отговоритѣ на папа Нисолай I на допитванията на българитѣ. София. 1922.

²⁾ Проф. В. Н. Златарски въ своята обстойна студия; Какви канонически книги и граждански закони Борисъ е получилъ отъ Византия? идва до заключението, че такива сж; отъ каноническитѣ книги: 1) каноническиятъ сборникъ съ XIV тит. и то синтагмата отъ III редакция приготвена специално за българската църква слѣдъ 861 г. 2) грѣцкиятъ епитимийникъ или покаяний зак.: отъ гражданскитѣ закони: 1. *Еклогата* на Лѣва Исавра и Константина и 2. нейната прибавна *Земледѣлскиятъ законъ* съ Морския 3. Вж. Лѣтопись на Българската Академия на наукитѣ. I. За год. 1911. Соф, 1914, стр. 49 — 116.

кажемъ нѣколко думи върху въпроса: славянскитѣ просвѣтителѣ Кирилъ и Методий дали сж участвували въ прѣвода на Номоконона, нареченъ законоправило, а по-късно, познатъ псдѣ названието „Кормчая книга“?

III.

Както за Константина, нарѣченъ Кирилъ, така и за братъ му Методия, се знае, че сж били високо учени познавачи на нѣколко езика, вѣщи въ богословскитѣ и канонически работи, отлични проповѣдници и доблестни свещенослужители. Благодарение на тѣзи имъ качества тѣ били отличени отъ императора и патриарха Фотия съ разни мисии и между друго, съ тежката мисия да идатъ въ Панония и Моравия, за да кръщаватъ, проповѣдватъ и разпространяватъ християнството по сваянска книга, съ славянско слово, съ което тѣ си служеха като съ своя майчина рѣчь.

Берлинскиятъ пѣофесоръ по славистика А. Брюкнеръ и др. отъ западнитѣ нѣмски и славянски учени се отнасятъ отрицателно, съ тенденция и съ ненаученъ субективизъмъ въ оцѣнката на Кирило-Методиевската дѣйностъ въ Панония и Моравия. За Брюкнера и едномишленицитѣ му, Кирилъ и Методий сж инструменти на византийската политика и като такива, тѣ сж били пратени отъ Фотия въ поменатитѣ славянски земи, за да ги откъснатъ отъ вѣдомството на светия Римски прѣстолъ, да ги учатъ на догми и обряди отъ източно-православната църква, да въведатъ и подържатъ славянската литургия и, по тоя начинъ, да подкъсятъ влиянието на латинско-нѣмската култура и по-послѣ да вкаратъ въ лоното на източно-византийската църква славянитѣ отъ Моравия и Панония. За Брюкнера и неговитѣ едномишленици, жити та на Кирила и Методия не сж друго, освѣнъ собствени произведения на самия Методий, писани съ тенденция и съ цѣль да прѣдставятъ, че ужъ и Римъ е благославялъ славянската литургия и славянския языкъ като богослужебенъ.¹⁾ А това било наистина извършено само за единъ моментъ отъ слабитѣ папи Адрияна (871) и Иоана VIII. Нито Иоанъ VIII (881), който наслѣди Адрияна, нито Стефанъ V, сж благословили опасната и насочена противъ Римъ славянска литургия между моравцитѣ и панонцитѣ. Папа Стефанъ V (885) туря край на колебанията и неопредѣленността съ категорическо запрѣщение. Послѣдва, подиръ това, изгонването на методиевитѣ ученици далечъ отъ поменатитѣ славянски земи. Моравско-

¹⁾ Тѣзи върху Кирило-Методиева въпросъ по нѣмски, въ Archiv für slavische Philologie. 28 св. 1906. — Брюкнеръ, както и други западни католически писатели, види се, не могатъ да се освободятъ отъ мисълта, че православната източно гърка черква се е мжчила всѣкога да подвие влиянието на западно-католическата църква и култура. И въ въ това си увличане, може би, достигватъ до прѣкаленитѣ заключения, теглени отъ тѣхъ, че св. Кирилъ и Методий сж били нѣщо като емисари на цариградския патриархъ Фотия и въобще на Византия,

Панонското житие на Methodia, което споредъ Брюкнера е било писано отъ самия Methodia, а отсетнѣ слѣдъ смъртта му е било звършено отъ нѣкой неговъ ученикъ (теза I).

Съвсѣмъ не влаза въ нашата задача тукъ да разгледаме тѣзи, облѣчени въ научна форма, своеобразни заключения. Това, което намъ е потрѣбно, то е да се запомни, че житията на Кирила и Methodia сж писани, споредъ Брюкнера отъ самия Methodia, а собственото негово житие е завършено стъ нѣкой неговъ ученикъ.

Бидейки това така, ние се питаме: кой е авторътъ на прѣвода на първия славянски, т. е. старобългарски номоканонъ или законоправило?

IV.

Въ края на миналата година въ Прага се появи единъ трудъ отъ г. Сатурникъ, издаденъ отъ Чешката Академия подъ насловъ: „Приноси къмъ ширението на византийското право у славянигъ“.¹⁾ И този трудъ се отнася отрицателно къмъ въпроса за Methodиевото авторство на прѣвода на Номоканона. Споредъ него, така нареченото панонско или по-право моравско житие било просто една легенда и то легенда отъ XII ст. Така, че житиеписецътъ около 3 столѣтия слѣдъ живота и дѣятелността на Кирила и Methodia, е казалъ една измислица и си остава като всѣка легенда безъ значение за историческата наука. Номоканонътъ — думата е за Схоластиковия номоканонъ — не е билъ прѣведенъ по-рано отъ царуването на царъ Симеона, когато, наистина, една цвѣтяща писменостъ позволявала да се приеме това като най-правдоподобно. Единъ прѣводъ на номоканона се е нуждаелъ не само отъ вжтрѣшното развитие на книжовната рѣчь, но и отъ приготвена почва, на която би могло да се приложатъ разнитѣ наредби съ успѣхъ, което не е могло да стане веднага подиръ обръщането на българитѣ въ християнството, а е трѣбвало да прѣмине време, когато новата вѣра да се въплоти въ българския животъ, Така разсждава г. Сатурникъ.

Когато ние подържахме²⁾, че св. Methodia е авторъ на прѣвода на първия старобългарски номоканонъ, нареченъ законоправило, ние имаме прѣдъ видъ главно самия текстъ на моравско-панонското житие на св. Methodia³⁾, въ който

¹⁾ D-r Theodor Saturnik. Prispěvky k sirení byzantského práva u Slovanů. Rozpravy České Akademie věd a umění. V Praze, 1922, стр. 175.

²⁾ С. С. Бобчевъ, Старобългар. правн. пам. стр. 134.

³⁾ Това е мнѣнието и на проф. А. Павловъ, Первоначальный славяно-русский номоканонъ. М. 1869. — Д-ръ Никодимъ Милашъ (епископъ Далматински) приема това като вѣроятно: Православно църковно право, бълг. прѣводъ. 1904. — Ст. Новаковичъ сжщо така, както Милаша, приема авторството на Methodia. Законикъ Стефана Душана, IX., — ср. проф. Е. Голубински, Краткій очеркъ исторіи правосл. църквей. Първи, който обърна внимание на въпроса за прѣвода на „первоначалния славянски номоканонъ“ бѣше баронъ Розеннампфъ въ неговия много

изрично се казва за св. Methodия, че „тѣгда же и номоканонъ, рекъше законуу правило и отъчсскыи-а книги прѣложи“. Ние се ржководехме отъ мисълта, че това житие трѣбва да е дѣло на нѣкого отъ ученицитѣ на Methodия, които сигурно му сж помагали въ книжовната дѣятелность и сж „прѣлагали“ по славянски, т. е. старобългарски разни богослужебни и отечески книги, както това се казва въ края на това житие. А че трѣбва да е билъ нѣкой ученикъ на Methodия авторътъ на житието му, ние заключаваме още и отъ онова мѣсто, дѣто се казва, че Богъ „на добрый чинъ въздвиже нашего оучителя, блаженаго. Methodii-а“. Впрочемъ, това мнѣние не е само наше. Между други и проф. *Тодоровъ-Баланъ* казва, че за да изобрази тѣй близко и охотно Methodия, житиеписецътъ „ще го е познавалъ, билъ му е съврѣменикъ, па сврѣхъ това и ще е ималъ лични отношения къмъ него, а така стои спрѣмо Methodия, ученикътъ, послѣшенъ епископъ Климентъ („Кирилъ и Methodii“, 86 стр)

Сега приемемъ ли ние положението, че моравско-панонското житие на Methodия е дѣло на нѣкого отъ методиевитѣ ученици, или пъкъ приемемъ ли съ *Брюкнера* положението, че го е писалъ самъ Methodii, а завършилъ нѣкой неговъ ученикъ, въ нищо не се измѣнява нашето твърдение за авторството на първия славянски номоканонъ. Този авторъ е свети Methodii, който е ималъ за това всички условия и лични качества. Съвършено е неумѣстно и съ нищо отъ фактическа страна не обосновано твърдението, че въ врѣмето на Бориса не е имало почва за подобни наредби и че славянскиятъ езикъ, респ. старобългарскиятъ, не е билъ развитъ достатъчно за подобно дѣло. Ако на този езикъ сж могли да бждатъ прѣведени, а за това нѣма никакво съмнение, Евангелието, Апостолитѣ, Псалтирьтъ и богослужебни книги, които сж били въ употрѣбление у моравцитѣ и панонцитѣ, то нищо не е спѣвало авторътъ или авторитѣ на тѣзи прѣводи да отидатъ по-нататкъ.¹⁾ Номоканонътъ, особено въ тази

важенъ за историята на българското право трудъ, носящъ насловъ : „Обозрѣние Кормчей книги въ историческомъ видѣ“, издано обществомъ истори и древностей російскихъ. Москва. 1829. Той поддържа, че Схоластиковиятъ номоканонъ е прѣведенъ прѣди Фотиева, че това е било въ врѣмето на Фотия, че самъ той е съдѣйствувалъ за това, като е „способствувалъ къ составленю перваго собранія церковныхъ правилъ для болгаръ“. Тогава „собственный Фотiemъ сочиненней номоканонъ не билъ совершенъ въ томъ видѣ, какъ показывають славянскіе онаго списки... Полагають должно, что онъ (Фотій), равно и преемники его значительно содѣйствовали составленю книгъ на славянскій языкъ“ (Ц. с. 47—49).

¹⁾ *Иречекъ*. Ист. болг. д. изд. 550.—Кирилъ е прѣвелъ Евангелието, Апостола, Псалтиря и нѣкои богослужебни книги. Methodii, споредъ Иоана Екзарха, е прѣвелъ наедно съ Кирила и повечето книги отъ Ветхия Заветъ (около 60). Още Черноризецъ Храбръ въ своето бѣлѣжито творение „Сказаніе, како състави Св. Кирилъ Словеномъ писмена противу языку“ съобщава, че „той (Св. Кирилъ) и братъ му Methodii състави на български най-главнитѣ и най-нужни богослужебни книги: Евангелието, Апостола, Псалтиря, Часослова, Парамейника, Слу-

форма, въ която е билъ Схоластиковиятъ съ 50-тѣ титули, или пъкъ номоканонътъ, първа редакция съ 14-тѣ титули, никакъ не е било мжчно да бжде прѣведенъ на тогавашния нашъ или славянски езикъ¹⁾).

Впрочемъ, тукъ ние не влаземе въ никакъвъ разборъ на въпроа, кой номоканонъ трѣбва да е билъ прѣведенъ отъ Методия: може да е билъ и Схоластиковиятъ, може да е билъ и тоя съ 14-тѣ титули, а може и двата.

Че Методий е авторъ на прѣвода на Номоканона, за насъ не подлежи на никакво съмнѣние²⁾). Методий се помина въ Велеградъ, като моравски архиепископъ (885 г. 6 априлъ).³⁾ Около 200 негови ученици се подлагатъ на силно гонение отъ страна на Светополка Моравски. Петътѣхъ главни негови ученици Гораздъ, Климентъ, Сава, Наумъ и Ангеларий, които наедно съ славянскитѣ равноапостоли съставяватъ славнитѣ Седмочисленици, наедно съ други отъ гоненитѣ ученици, се спасяватъ съ бѣгство и се озоваватъ въ България, минавайки прѣзъ Бѣлградъ, дѣто мѣстниятъ управител Боритаканъ ги посрѣща много добрѣ и ги упжтва къмъ Прѣславъ. Тукъ тѣ сж били радушно и ласкаво приети отъ Бориса, настанени на работа, разпроводени въ разни части на българската държава и насърдени да продължаватъ светителска, проповѣдническа и книжовна работа. Сигурно въ това врѣме (около 885), тѣзи ученици на Методия сж донесли въ България богослужебни к-иги и самия Номоканонъ, а може съ новодонесенитѣ книги да е билъ само допълненъ инвентара на книжов-

жебника, Трѣбника, Октоиха. А слѣдъ смъртта на Св. Кирила (16 февр. 869) Св. Методий прѣвелъ още всички канонически книги на Св. Писание. Знае се, че Черноризецъ Храбръ бѣше съврѣменикъ на царь Симеона. И той свидѣтелствува тѣй: „Константинъ философъ, нарицаемы Кириль, тѣ нзмъ писмена сътвори и книги прѣложи. Сжть бо еще живи иже сжть видѣли ихъ“. Ср. проф. В. Н. Златарски. Какви канонически книги и граждански закони Борисъ е получилъ отъ Византия. Л. Бат. за 1911 г., стр. 79—116,

¹⁾ За това, че първоначалниятъ славянски прѣводъ на Схоластиковия Номоканонъ е дѣло на Св. Методия се изказва и проф. Паяловъ. Освѣнъ въ своя бѣлѣжитъ трудъ „Первоначальный славяно-русскій номоканонъ“, въ неговия „Курсъ церковнаго права“ (Светотроицкая Серг. Лавра 1902 г.) се казва буквально: „Особая печать древности замѣтна и въ содержащемся здѣсь переводѣ правилъ, даетъ основаніе видѣтъ въ него (номоканонѣ Іоанна Схоластика) памятникъ переводныхъ трудовъ славянскаго апостола Св. Методія, въ житіи котораго содержится извѣстіе, что онъ вмѣстѣ съ другими церковными книгами перевелъ для славянъ и номоканонъ, рекше закону правило“ (стр. 110). Този прѣводъ въ прѣпись отъ XII—XIII ст. се намѣрва въ Моск. Публиченъ Румянцовски музей (№ 230).

²⁾ *Иречекъ*. Истор. болгаръ, 528, 581.

³⁾ Методий е кръстилъ въ Велеградъ чешкия войвода Боривой; обърналъ въ християнство княза на поляцитѣ при Висла; а по-напрѣдъ бидейки при двора на Коцеля въ Блатно /Мозабуръ/, той дѣйствувалъ и между хърватитѣ, между които славянското богослужение пуснало корени въ много мѣста, и до сега не се е прѣкратило, въпрѣки силното гонение отъ страна на католическата пропаганда. *Иречекъ*, ц. с. 195.

ното съкровище, което трѣбва да се прѣдполага, вече е служило въ България¹⁾, както на настанения у насъ първи архиепископъ Йосифъ²⁾, така и на неговитѣ подчинени духовни лица. Ние сме наклонни да прѣдполагаме, че Кирилъ и Методий, прѣди да зѣминатъ за Моравия при Ростислава (862), сж били приготвили нѣкои славянски книги, най-необходимы за църковни нужди, които сж били доставяни и употребявани у нѣкои отъ многобройнитѣ рано покрѣстени български славяни. Сжщо така, не се изключава възможността, въ тѣзи книги да сж били, както първоначалния текстъ отъ прѣвода на Номоканона, така и ония писани наредби, които сж познати съ името Законъ Судный Людѣмъ.

Въ всѣки случай заслужава да се обясни много важниятъ въпросъ: какви книги сж употребявани въ България отъ годината на покрѣщаването на Бориса (864) до годината, когато сж пристигнали изъ Моравия Методиеви ученици (885) Прието е, че тѣзи ученици сж донесли у насъ първитѣ богослужебни книги. А нима цѣли 20 години българската църква е останала безъ славянска литургия и книги? Намъ поне това не ни се вѣрва? И за това намъ се струва, че единственото възможно прѣдположение е това: славянски книги сж се появили у насъ още прѣди покрѣщаването на Бориса, или веднага слѣдъ това, и че ако не сж ги доставили по-рано крѣстенитѣ славяни въ южна Македония и Тракия, тѣ сж били проводени отъ Моравия своеврѣменно (между 865-885 г.)³⁾

По въпроса, който ни занимава тукъ проф. А. Л. Погодинъ въ своята прѣведена на български Исторія Болгаріи (СПБ. 1910) напомня пистановлението на Търновския съборъ отъ 1211 година, който отнася къмъ 855 г. „просвѣщението на българския родъ и прѣложението на св. Писание отъ грѣцки на български“. Безъ да йскаме да се залавяме съ това кѣс-

¹⁾ Ето думитѣ на проф. Е. Голубинский, думи, които се отнасятъ до врѣмето, кога сж се появили богослужебнитѣ книги, приготвени споредъ него отъ първоучителитѣ въ Моравия: „Съ одной стороны, необходимо думать, что еще при самомъ Борисѣ, а послѣ него при Симеонѣ болгары заимствовали изъ Моравіи, совершенный первоучителями въ сей послѣдней странѣ переводъ богослужебныхъ книгъ на славянскій языкъ, потому что если по чему нибудь сами болгары медлили заимствованіемъ, то въ всякомъ случаѣ принесли къ нимъ славянскія книги перешедшіе изъ Моравіи въ Болгарію нѣкоторые ученики Константина и Методія; а это послѣднее было еще при первомъ изъ государей, а не при второмъ“. Вж. краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей: болгарской, сербской и румынской или молдо-валашской. — (М. 1871) на стр. 32.

²⁾ М. Дриновъ. Съч. т. II, 30.

³⁾ Професоръ Е. Голубинский мисли, че до 865 г. или до обрѣщението на Бориса къмъ папа Николая I българитѣ не сж имали славянски книги, затова тѣ искали отъ папата да имъ проводи вмѣсто грѣцкитѣ латински свещеници. Ако тѣ имаха, резсжждава той, славянски книги щѣха да искатъ не свещеници, а епископъ за да имъ постава свещеници отъ своята срѣда“, Ц. С. (254). Но това сѣмнѣние не изгледва никакъ убѣдительно, Въ всѣки случай и проф. Г. приема, че книгитѣ славянски сж се явили у насъ слѣдъ 866 год., въ врѣмето на Бориса.

но свидѣтелство за една ранна епоха, защо да не прѣдположимъ, че изнамѣрената отъ славянскитѣ учители азбука, осчована върху Македонското нарѣчие, е послужила тѣмъ за „прѣложението“ по български на св. Писание по-рано отъ отиването имъ въ Моравия. Ние не засѣгаме тука въпроса за „просвѣщението на българския народъ“¹⁾.

V.

Но да свършимъ. Отъ изучаенията, които сме празили въобщо и отъ това, което кратко изложихме тукъ, може да се направятъ слѣднитѣ заключения:

1) При грамаднитѣ заслуги на славянскитѣ равноапостоли Кирилъ и Методий въ областъта на старобългарското азбуке, писменостъ и култура, трѣбва да се прибави и заслугата, че тѣ и тѣхнитѣ ученици сж ни дали канонически сборки и особно Номоканона, по-сетнѣ добилъ названието Кормчая книга;

2) Този номоканонъ, който въ първия си видъ е билъ работа на Методия, както свидѣтельствува неговото моравско-панонско житие, ще е номоканонътъ на Иоана Схоластика. Обаче, не е изключено и обстоятелството, че сжщиятъ Методий, самъ или наедно съ сътруднитѣ си ученици, да е приготвилъ и прѣзода на номоканона съ 14-тѣ титула, този именно, който са е появилъ много по-рано отъ врѣмето на Фотий и който при тоя патриархъ е билъ допълненъ и развитъ въ друга една редакция, наричана неоснователно Фотиевъ номоканонъ. За този послѣдния, съ тълкуванията на Аристина, Зонара и Валсамона, се говори, че е билъ прѣведенъ отъ св. Сава сръбски, когато въ дѣйствителностъ той се е само погрижилъ за прѣписването му²⁾. Този е номоканонътъ Зонара, който българскиятъ князь Яковъ Свѣтославъ въ врѣмето на Константина Асѣня или Тиха, изпроводи въ Русия (около 1262) на „киевския митрополитъ Кирила и всея России“;

¹⁾ Проф. А. А. Погодинъ. Исторія Болгаріа. СПб. Изданіе Брокгаузъ — Ефронъ. 1910, на стр. 21.

²⁾ По този въпросъ, подигнатъ отъ проф. А. Павловъ, който поддържа авторството на св. Сава колкото се отнася до втората проведена отъ Светослава изъ България въ Киевъ, редакция на номоканона съ XIV титула, се е изказалъ най-мѣродавно недавна починалия академикъ Д-ръ В. Ягичъ. Я. не приема мнѣнието на Павловъ, като твърди, че въ паметницитѣ нийдѣ не се говори, че св. Сава е прѣвеждалъ отъ гръцки на сръбско-славянски номоканонъ; казва се само, че по прѣдание, запазено въ двѣ подобни кормчии, изиде же на свѣтъ нашего езика божественое се писаніе потыщаніемъ и любѣви многою и желаніемъ измлада освещенаго и благочестиваго и преосвещенаго и прѣваго архиепископа всеие српския земле киръ Савы, сына преподобнаго отца Симеона. Този надписъ е прѣпечатанъ отъ Ягича въ неговото издание „Яловичка Кормчая“ и той не е билъ познатъ на проф. Павлова. Може да се твърди сигурно, че проф. Павловъ не би правѣлъ едно подобно прѣдположение и заключение, ако имаше прѣдъ видъ това извѣстие за кормчаята Зонара.

3) Най-ранниятъ старобългарски номоканонъ изъ България минава у сърби, румънци и руси и по този начинъ старобългарскиятъ номоканонъ, редомъ съ старобългарската книга, е служилъ за една тѣсна културна връзка и взаимностъ между българи, южни и източни славяни.

И тази България, малка и винаги копнееща само за своитѣ национални права и културенъ напрѣдъкъ, има пълно основание днесъ да се изправя съ гордо чело, редомъ съ другитѣ славянски страни и да сочи на своитѣ културни приноси въ общата славянска духовна съкровищница, която прави честь и служи за обща хвала на цѣлото славянство.

София, Май, 1923 г..
